

Een vol programma in Bayreuth

door Hendrik Jan Hulsebosch

Van 27 juli tot en met 7 augustus was ik samen met mijn partner Haru Nakamura in Bayreuth voor de *Festspiele*, én voor de viering van het 75-jarige jubileum van het *Gesellschaft der Freunde von Bayreuth*. Van de *Festspiele* zagen wij achtereenvolgens *Der Ring des Nibelungen*, *Der fliegende Holländer*, *Tannhäuser* en de dit jaar nieuwe productie van *Tristan und Isolde*.

Onze eerste dag van de *Bayreuther Festspiele* begon heel feestelijk, met een besloten lunch voor een klein gezelschap, in aanwezigheid van Katharina Wagner en enkele zangers, de *Rheintöchter*. De uitnodiging, door de manager van het *Gesellschaft der Freunde von Bayreuth*, had ik te danken aan de speciale relatie die mijn partner heeft met de *Freunde*. De lunch op een prachtige zonnige dag was in de open lucht in het afgesloten deel van het Festspiel-terrein achter het restaurant. En uiteraard krijg je tijdens zo'n lunch wat achtergrondinformatie.

Diezelfde avond begonnen we aan het serieuze deel van onze gang naar Bayreuth: *Das Rheingold*.

De auteur met Katherina Wagner

Der Ring des Nibelungen

Deze *Ring* in de regie van Valentin Schwartz, zagen wij dit jaar voor de derde keer. In het interview van Minze bij de Weg met mij, gepubliceerd in de *Wagner Kroniek* van maart jongstleden, staat: 'Ook over de huidige *Ring* van Valentin Schwartz is hij (= HJH) wel te spreken, dat betreft vooral de delen *Walküre* en *Siegfried*. Arnold Bezuyen als Mime was een verrassing. (...) In 2023 zagen we deze *Ring* voor de tweede keer en hij was duidelijk beter dan in 2022. In 2022 zong Irène Theorin Brünnhilde en die bleek dat duidelijk niet meer te kunnen, tenenkrommend, én heel triest. In 2023 was Catherine Foster terug als Brünnhilde in *Die Walküre* en in *Götterdämmerung*. Zij zong heel goed en zag er zelfs jeugdiger uit dan in het verleden.'

Bij het voor de derde keer zien van de *Ring* in de regie van Valentin Schwartz, viel hij ons toch weer tegen. En na het zien van DNO's *Fidelio* in juni jongstleden in Amsterdam, die unaniem heel negatieve kritieken kreeg, realiseerde ik mij dat er met deze versie van de *Ring* in Bayreuth iets vergelijkbaars aan de hand is.

Ook bij deze *Ring* zijn de toneelbeelden deels heel fraai maar zijn er allerlei veranderingen aangebracht in het verhaal. Er zijn te veel bekende herkenningspunten verdwenen in Schwartz' regie, waardoor het verhaal niet meer past bij wat je gewend bent, en deels zelfs onherkenbaar wordt. Zo is het goud bij Schwartz een jongetje met een geel T-shirt, dat te pas en te onpas op het toneel verschijnt. Vaak vergezeld van een meisje, van wie de betekenis helemaal onduidelijk is. De ring, ook nog eens de naamgever van de cyclus, is een met briljanten bezette boksbeugel. En die heb ik alleen maar in de handen van Hagen gezien, Siegfried noch Brünnhilde droegen hem. Sieglinde is al zwanger bij het begin van *Die Walküre*. Nothung komt op een gegeven moment als een soort floret uit een kruk van Wotan. En er is een glazen kubus van zo'n 50x50 cm, gevuld met een witte, soms lichtgevende piramide, waarvan de betekenis mij volledig ontging. In alle delen van de *Ring* heeft hij ergens een plekje in het decor en twee keer staat hij zelfs in brand; aan het einde van *Die Walküre* en van *Götterdämmerung*.

Vanwege dit verslag heb ik dit jaar het programmaboekje aangeschaft om te zien of ik daar wat wijzer uit zou worden. Er stond inderdaad een toelichting in, geschreven door Valentin Schwartz, die helpt om de ideeën achter zijn regie beter te begrijpen. En die je dus eigenlijk van tevoren moet lezen. Maar lang niet alles wordt duidelijk. Bij de zwangere Sieglinde staat bijvoorbeeld het zinnetje 'Ist Hunding der Vater?'. Inclusief dat vraagteken, wat ook nog eens suggereert dat Sieglinde promiscue zou kunnen zijn.

Ya-Chung Huang (Mime) en Tomasz Konieczny (Wotan)
© Enrico Nawrath

Dit jaar werd echter de problematische regie volledig gecompenseerd door de geweldige zangers, die ook nog eens in alle vier de opera's dezelfde waren, wat in het verleden niet het geval was.

Wotan werd heel goed gezongen door Tomasz Konieczny. In 2022 zong Egils Silins die rol in *Das Rheingold*. Konieczny zal in juni 2025 te horen zijn in DNO's *Boris Godoenov*.

Brünnhilde werd dus gezongen door Catherine Foster. In 2022 en 2023 zong in *Siegfried* Daniela Köhler die rol. Wij hebben Catherine Foster gevolgd vanaf 2013, toen ze in Amsterdam in Pierre Audi's *Die Walküre* Brünnhilde zong. En in datzelfde jaar voor het eerst ook in Bayreuth in de toen nieuwe *Ring* van Frank Castorf. Ze lijkt steeds beter te worden. Dit jaar zong ze geweldig en haalde alle hoge noten. Ook haar acteren won aan kwaliteit.

Catherine Foster (Brünnhilde)
© Enrico Nawrath

Mime werd dit jaar goed gezongen en goed geacteerd door Ya-Chung Huang, maar we misten Arnold Bezuyen toch een beetje.

Siegmund en Sieglinde waren een complete én heel plezierige verrassing. Dit jaar voor het eerst, én met klasse, gezongen door respectievelijk Michael Spyres en Vida Miknevičiūtė. Veelbelovende Wagnerstemmen, was onze conclusie.

De rol van Siegfried werd in 2022 gezongen door Andreas Schager in *Siegfried* en door Stephen Gould in *Götterdämmerung*. In 2023 alleen door Andreas Schager. En dit jaar door Klaus Florian Vogt! Die heeft dus in Bayreuth ook deze rol aan zijn Wagnerrepertoire toegevoegd! En hij was goed.

Michael Spyres (Siegmund) en Vida Miknevičiūtė (Sieglinde)
© Enrico Nawrath

Der fliegende Holländer.

Dat allerlei veranderingen in een opera best mogelijk zijn, zonder het verhaal geweld aan te doen, bewees *Der fliegende Holländer*, in de regie van Dmitri Tcherniakov, die we tussen deel drie en vier van de *Ring* zagen.

Geen schip te bekennen, en ook geen spinnenwielen of plaatsvervangers daarvoor, zoals in het verleden ventilatoren die werden ingepakt. En toch een volledig en te begrijpen verhaal.

Het toneelbeeld wordt gevormd door vier heel grote kubussen, met aan elke kant een andere voorgevel van een huis, die zich gedurende muzikale intermezzi computergestuurd over het toneel bewegen, deels draaiend, en zo steeds andere dorpsgezichten vormen.

Het begint met een zeemanskroeg met een grote bar en gevuld met zeelieden, waar de Holländer terzijde zit toe te kijken, Erik voorover liggend op een tafel in slaap valt en Daland op een gegeven moment binnenstapt en hem tot de orde roept. Vervolgens is er een dorpsplein waar het plaatselijke dameskoor repeteert (het spinnenwielenlied) met Mary als dirigent. Daarna is er centraal op het toneel het huis van Daland met een grote erker. Daar vindt de dialoog tussen Senta en de Holländer plaats.

Zittend aan de eettafel in die erker, gedekt door Mary (hier gebruikt als de moederfiguur van het Daland-gezin), die ook de soep opschept, maar er verder ongeïnteresseerd bij zit. In tegenstelling tot Daland die met veel interesse en vrolijk kijkend het gesprek tussen gast en dochter volgt (mimisch perfect gedaan door Georg Zeppenfeld). En aan het einde is er weer een dorpsplein, waar de dorpsgenoten met zelf meegebrachte stoelen (in een grote variatie) een feestje bouwen, inclusief een polonaise.

Elisabeth Teige (Senta), Georg Zeppenfeld (Daland), Michael Volle (Der Hölländer)
© Enrico Nawrath

Dat feestje eindigt abrupt als de Holländer begint te schieten, en daarbij drie van de aanwezigen doodt, terwijl de anderen wegvlugten. Tenslotte slaat hij de hand aan zichzelf. Iets wat tegenwoordig ook met enige regelmaat in het nieuws is. In de week dat wij de *Holländer* zagen was er in Engeland de jongeman die drie meisjes doodstak.

Ook in de *Holländer* waren de zangers geweldig. Met name Georg Zeppenfeld als Daland, maar ook Michael Volle als Holländer, Elisabeth Teige als Senta, Nadine Weissmann als Mary, Eric Cutler als Erik en Matthew Newlin als Der Steuermann.

Tannhäuser.

Na een dag zonder opera, maar met Schüftele bij Oskar, zagen we vervolgens *Tannhäuser* in de regie van Tobias Kratzer. Inmiddels een echte publiekslieveling, gezien de humoristische benadering van Kratzer.

Het begint met gefilmde beelden, deels met behulp van drones, waarin een hoekige Citroën bestelbus uit de jaren zestig de Wartburg verlaat en door de bossen, via een tankstation en een picknickplaats, uiteindelijk het Festspielhaus bereikt, waar op dat moment net het pelgrimskoor voorbijtrekt, gekleed als bezoekers van de Festspiele.

Aan het stuur van de bestelbus Venus, sexy gekleed in een nauwsluitend glitterpak, met naast haar Tannhäuser, gekleed en geschminkt als clown. Achter in de bestelbus Le Gateau Chocolat, een grote zwarte intersekse man, met baard, gekleed in kleurrijke vrouwenkleren, en op pumps. En Oskar, gespeeld door lilliputter Manni Laudenbach, gekleed in een matrozenpakje, en met een blikken trommel zoals het jongetje in de film *Die Blechtrommel* uit 1979.

Klaus Florian Vogt (Tannhäuser) en Irene Roberts (Venus) © Enrico Nawrath

Tannhäuser werd de eerste jaren gezongen én heel goed gespeeld door Stephen Gould. Vorig jaar was hij nog aanwezig bij de repetities, maar door gezondheidsproblemen moest hij de rol op het laatste moment overgeven aan Klaus Florian Vogt. Eind vorig jaar overleed Gould aan kanker. Dit jaar bleek er een heel ontroerende scene aan het filmische begindeel te zijn toegevoegd. Je ziet Oskar achter in de bestelbus, terwijl hij tranen wegpinkt, een fles whisky grijpt, en zichzelf een flinke borrel inschenkt. Daarna draait hij zijn hoofd om, en zie je hem het glas heffen naar een met bloemen omgeven foto van Stephen Gould. Het publiek reageerde met een massaal applaus, midden in de ouverture! Ditzelfde schijnt bij de eerste uitvoering tijdens deze Festspiele ook te hebben plaatsgevonden.

Tweede akte: Op de voorgrond Irene Roberts (Venus), Klaus Florian Vogt (Tannhäuser), Elisabeth Teige (Elisabeth) en Günther Groissböck (Landgraf Hermann) met het koor van de Bayreuther Festspiele © Enrico Nawrath

De tweede akte speelt zich af in een toneel op het toneel van het Festspielhaus, dat de halve hoogte in beslag neemt, voorstellend een zaal in de Wartburg. Met daarboven een filmdoek waarop delen van het verhaal worden geprojecteerd die zich afspelen in het Festspielhaus, rond dat Wartburg toneel. De laatste akte speelt zich af op een dumpplaats van oude auto's, inclusief het wrak van de Citroën waarin Oskar huist. Het pelgrimskoor trekt voorbij, nu uit zwervers bestaand, en steelt alle bezittingen van Oskar. Tannhäuser is inmiddels ook een verlopen zwerver. In de Citroën heeft Wolfram von Eschenbach seks met Elisabeth, die daarna een heel bloederige zelfmoord pleegt, en haar einde vindt in de armen van Oskar.

In tegenstelling tot de *Ring* met de opgaande lijn van zangers, was het omgekeerde het geval bij *Tannhäuser*. Klaus Florian Vogt zingt en acteert goed, maar hij kan Stephen Gould niet doen vergeten, zowel qua postuur als qua stem. Wat die stem betreft blijf je daarin zijn glansrol Lohengrin horen. In 2019, 2021 en 2022 (2020 was het coronajaar) zong Lisa Davidsen Elisabeth, in één woord geweldig. Elisabeth Teige kan haar niet doen vergeten. En Venus werd nu gezongen door Irene Roberts, die zowel qua zang als spel niet het niveau haalde van haar voorgangers Elena Zhidkova en Ekaterina Gubanova. Markus Eiche zong zoals elk jaar Wolfram von Eschenbach, en Günther Groissböck sinds 2021 Landgraf Hermann. Beiden steeds goed.

Het 75-jarig bestaan van het 'Gesellschaft der Freunde von Bayreuth.

Op 5 augustus vond de viering plaats van het 75-jarig bestaan van het *Gesellschaft der Freunde von Bayreuth*, met een concert in het barokke achttiende-eeuwse *Markgräflisches Opernhaus*.

Voorafgaand werd een glas sekt geschonken op straat voor het operagebouw. Vervolgens was er binnen de *Begrüssung* door voorzitter Dr. Georg Freiherr von Waldenfels. En het concert dat werd verzorgd door Christa Mayer en Markus Eiche, met aan de Steingraeber vleugel Jobst Schneiderat, met liederen van Wagner, Liszt, en Debussy. Een strijksxtet, bestaande uit leden van het *Festspielorchester* speelde de *Verklärte Nacht* van Schönberg.

Markus Eiche zong als toegift zijn lied uit de derde akte van *Tannhäuser*, dat wij de avond tevoren in het *Festspielhaus* hadden gehoord. De akoestiek van het schitterende ‘Unesco Welterbe Opernhaus’ deed ons beseffen hoe verwend wij zijn met ons Concertgebouw. Zangers en musici klonken droog en vlak.

Hendrik Jan Hulsebosch en Haru Nakamura voor het Markgräfliches Opernhaus

Tristan und Isolde.

We eindigden onze *Bayreuther Festspiele 2024* met *Tristan und Isolde*, dit jaar in een nieuwe enscenering van Thorleifur Örn Arnarsson, een IJslander.

Wat meteen als heel plezierig overkwam was dat het toneelbeeld in de eerste akte heel poëtisch was, met reminiscenties aan de zeevaart, o.a. door dikke touwkabels die naar beneden hingen. Dit in tegenstelling tot de twee voorgaande *Bayreuther Tristans*, met de wat armetierige scheepskajuiten van Christoph Marthaler, en de ijzeren constructies van Katharina Wagner.

Christa Mayer (Brangäne) en Camilla Nylund (Isolde) met haar imposante jurk © Enrico Nawrath

Ook het toneelbeeld in de tweede akte was poëtisch, alle actie vond daar plaats binnen een scheepsromp, de ruimte verder aangenaam rommelig opgevuld met beelden en objecten uit de negentiende eeuw, een soort *Wunderkammer*.

De derde akte miste die allure, de spanten waren uit elkaar geplaatst en in het midden lagen de objecten als een bergje, waaruit als verrassing een jaren zestig radio stak (Betekenis? Dat het verhaal van alle tijden is?). De zangers klommen deels over die berg heen, zelfs König Marke op een wat stuntelige manier. Jammer, die derde akte had creatiever en fantasierijker gekund. Maar misschien wilde Arnarsson duidelijk maken dat de hele wereld in puin lag.

Olafur Sigurdarson (Kurwenal), Birger Radde (Merlot), Andreas Schager (Tristan) Günther Groissböck (Marke), Camilla Nylund (Isolde) en Christa Mayer (Brangäne) © Enrico Nawrath

De cast: Andreas Schager als Tristan, heel goed, maar halverwege de derde akte begaf zijn stem het en acteerde hij alleen nog maar. De zang werd overgenomen door Tilmann Unger, in het zwart gekleed terzijde staand. Hij zong zo goed, dat we aanvankelijk niet doorhadden dat Schager niet meer zelf zong (want hij bewoog zijn mond nog wel). Unger had de rol van Tristan al gezongen in Dessau. En ook bij ons is hij geen onbekende. Bij de Nederlandse Reisopera zong hij *Der Fremde* in Korngolds *Heliane*.

Camilla Nylund zong Isolde, goed, maar haar stem mist volume. Wél was ze een mooie jonge blonde prinses, wat niet van alle Isolde-zangeressen kan worden gezegd.

Christa Mayer zong Brangäne voortreffelijk, Günther Groissböck idem Marke. En Olaf Sigurdarson, een goede Alberich in de *Ring*, zong Kurwenal.

Tot slot de dirigenten.

Voor het eerst in de 148-jarige geschiedenis van de *Bayreuther Festspiele* waren er meer vrouwelijke dan mannelijke dirigenten!

Oksana Lyniv (Oekraïne) dirigeerde *Der fliegende Holländer* op een voortreffelijke manier.

Nathalie Stutzmann (Frankrijk) deed *Tannhäuser*. Ze is benoemd tot 'Best conductor of the Year', bij de *2024 Oper! Awards*. Dus uiteraard eveneens heel goed.

Simone Young (Australië) dirigeerde de hele *Ring*. Over haar waren we minder te spreken. Zij wist geen echte hoogtepunten te creëren.

En de mannen:

Pablo Heras-Casado (Spanje) dirigeerde *Parsifal*, maar die hebben wij dit jaar niet gezien.

Semyon Bychkov (Rusland – VS – Europa, Tsjechische Filharmonie) dirigeerde dit jaar de nieuwe enscenering van *Tristan und Isolde*, en dat deed hij voortreffelijk.